

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	721
Land:	Rusland
Kilde:	Landinfo
Titel:	Temanotat. Russland. Ytringsfrihet og kritikk av krigen i Ukraina
Udgivet:	17. oktober 2022
Optaget på baggrundsmaterialet:	11. januar 2023

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Temanotat

Russland

Ytringsfrihet og kritikk av krigen i Ukraina

17. oktober 2022

© Landinfo 2022

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Fredrik Selmers vei 6
Postboks 2098 Vika
0125 Oslo
Tel: 23 30 94 70
E-post: landinfo@landinfo.no
www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingstreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

Summary

Since the big demonstrations in Moscow in 2011 and 2012 against the government and the fraudulent elections, the Russian authorities have continuously passed new laws that restrict the freedoms of expression and assembly. Among them are the law on foreign agents, the law on undesirable organizations, laws on fake news, and last, but not least, the so-called military censorship laws.

In March 2022, after the Russian invasion of Ukraine, the military censorship laws were hastily passed. These laws severely restrict the possibility of criticizing the invasion and the Russian military's actions in Ukraine. People who criticize the war are fined according to the administrative law on misdemeanors, and repeated fines can be punished with imprisonment. Up until now, most people have been fined. However, there are people in custody with charges that can lead to several years of imprisonment. The actions that can lead to detention and prosecution, are varied. Wearing blue and yellow clothes, critical comments on social media, and single-person pickets with blank posters are examples of what can lead to prosecution. Prosecutions are taking place throughout the country, against journalists, activists and human rights defenders, but also against non-profiled persons who express their dissent to the war. There are also examples of Russian citizens living abroad who have had cases opened against them for criticizing the war.

Sammendrag

Siden de store demonstrasjonene i Moskva i 2011 og 2012 mot myndighetene og påstått valgjuks, har det kontinuerlig blitt vedtatt nye lover som begrenser ytrings- og forsamlingsfriheten. Blant dem er loven om utenlandske agenter, loven om uønskede organisasjoner, lover om falske nyheter, og sist, men ikke minst, de såkalte militære sensurlovene.

I mars 2022, etter den russiske invasjonen av Ukraina, ble de militære sensurlovene raskt vedtatt. Disse lovene begrenser sterkt muligheten for å kritisere invasjonen og det russiske militærets handlinger der. Folk som kritiserer krigen, bøtelegges etter loven om administrative forseelser, og gjentatte bøter kan straffes med fengsel i henhold til straffeloven. Fram til nå har de fleste blitt bøtelagt. Det er imidlertid personer i varetekt med siktelsener som kan gi flere års fengsel. Ulike handlinger kan føre til anholdelse og påtale, som å gå ikledd blå og gule klær, kritiske kommentarer i sosiale medier eller enkeltprotester med blanke plakater. Det pågår rettsforfølgelser over hele landet, mot journalister, aktivister og menneskerettighetsforkjempere, men også mot ikke-profilerte personer som uttrykker motstand til krigen. Det er også eksempler på at det har blitt åpnet saker mot russiske statsborgere bosatt i utlandet, som har kritisert krigen.

Innhold

1 Innledning	6
2 Loven om utenlandske agenter og loven om uønskede organisasjoner	7
2.1 Hvem og hvor mange er nå rammet?	8
2.2 Hvilke konsekvenser har lovene i praksis?	9
2.2.1 Utenlandsk agent	9
2.2.2 Uønskede organisasjoner	10
3 Lovgivning mot spredning av falske nyheter og kritikk av krigen i Ukraina	11
3.1 Lover mot spredning av falske nyheter	11
3.2 Forbud mot å ytre kritikk av krigen	11
4 Reaksjoner som følge av kritikk mot krigen i Ukraina	12
4.1 Hvor mange saker har blitt opprettet, og er noen dømt ennå?	13
4.1.1 Administrative saker	13
4.1.2 Straffesaker	14
4.2 Hvilke handlinger medfører reaksjoner?	14
4.2.1 Blått og gult	14
4.2.2 Erstatte prisetiketter på supermarkeder med antikrigsbeskjeder	15
4.2.3 Kommentarer på sosiale medier	15
4.2.4 Kritikk av krigen i private samtaler	16
4.2.5 Holde taler med kritikk av krigen	16
4.2.6 Andre typer handlinger	16
4.2.7 Utenomrettslige reaksjoner	17
4.3 Er noen grupper i samfunnet mer utsatt enn andre?	17
4.4 Hvor utbredt er angiveri og varsling – hvem rammes?	18
4.5 Varierer myndighetenes reaksjoner avhengig om det er i storbyer eller i distriktene?	18
4.6 Hvordan ser myndighetene på russere som gir humanitær bistand til ukrainere?	19
5 Forholdene under pågrepelse og i varetekt	19
5.1 Pågrepelse og avhør	19
5.2 Rettssikkerhet – tilgang på retts hjelp	20
6 Kritikk av krigen blant eksilrussere	21
6.1 Meningsyttringer fra eksilrussere og overvåking av sosiale medier/blogger	21
7 Referanser	22

1 Innledning

I kjølvannet av valget til statsdumaen høsten 2011 demonstrerte flere titusener i Moskva mot det de mente var valgjuks. Demonstrasjonen beskrives som en av de største som noen gang har blitt holdt. Protestene varte utover vinteren, og våren 2012 var det store demonstrasjoner i forbindelse med presidentvalget. Vladimir Putin kom tilbake til makten etter at Dimitrij Medvedev hadde styrt landet i fire år. Myndighetene slo hardt ned på demonstrasjonene, flere hundre ble arrestert og mange av dem dømt (The Moscow Times 2021; RFE/RL 2017).

Siden 2012 har russiske myndigheter systematisk begrenset ytringsfriheten og strammet inn handlingsrommet for opposisjon, og derigjennom økt kontrollen med politiske partier, sivilsamfunnet og media. Restriktive lover har blitt vedtatt. Stadig flere NGO-er og uavhengige medier har måttet stenge, opposisjonelle har blitt fengslet, og muligheten til å avholde lovlige demonstrasjoner er ikke lenger til stede. Etter Russlands invasjon i Ukraina 24. februar 2022 har ytringsrommet for kritiske røster blitt enda mindre. Myndighetene har vedtatt nye lover som forbyr å kritisere krigen og for å kalle det en krig i massemedia, og i tillegg strammet inn på allerede eksisterende lover som har blitt anvendt mot kritikere av regimet.

Dette notatet omhandler noen av lovene som sterkt bidrar til å begrense ytringsfriheten i Russland: loven om utenlandske agenter, loven om uønskede organisasjoner og de såkalte militære sensurlovene, som ble vedtatt kort tid etter invasjonen i Ukraina. Notatet søker å belyse hva som kan utløse straffereaksjoner, hvem som blir straffeforfulgt og hvilke straffereaksjoner som har blitt ilagt for brudd på disse lovene. Vi redegjør også for arrestasjoner, varetekt og rettssaker samt russiske myndigheters reaksjoner på kritikk av krigen blant eksilrussere.

Den generelle innstramningen fra russiske myndigheter mot kritikere og opposisjonelle har tiltatt med årene. Dette gjør at muligheten for åpent å kunne innhente og rapportere om forhold i Russland, har blitt mer begrenset. NGO-er, tenketanker og medier har blitt stengt, lagt ned arbeidet eller flyttet til utlandet. Samtidig er mange fortsatt i drift, og opererer innenfor de rammene de har mulighet til, i Russland eller fra utlandet. Informasjonstilgangen er derfor fortsatt noenlunde god.

Notatet bygger i hovedsak på åpent tilgjengelige kilder: menneskerettighetsorganisasjoner, nyhetsmedier og forskere – både russiske og internasjonale. Mye av informasjonen om pågripelser og domfellelser bygger på rapportering fra den russiske organisasjonen OVD-info, et uavhengig medieprosjekt opprettet i 2011. De fokuserer på forfølgelse av politisk aktivitet i Russland, med formål å offentliggjøre informasjon om pågripelser av politisk opposisjonelle. I 2021 ble OVD-info registrert som en utenlandsk agent av russiske myndigheter (Inoteka 2021). Nettsiden deres i Russland ble også blokkert (Reuters 2021). Organisasjonen arbeider innenfor de rammene de er gitt, og informasjonstilgangen deres er fremdeles rimelig god. De mottar informasjon om pågripelser ved at folk

rapporterer til dem gjennom organisasjonens hotline eller på Telegram. I tillegg innhenter de informasjon via åpne kilder, ved bruk av VPN.

I tillegg til informasjon fra åpne kilder, har Landinfo innhentet informasjon fra tre kilder med inngående kunnskap til situasjonen for kritikere i Russland. Disse kildene har vi anonymisert av hensyn til deres sikkerhet.

Krigen i Ukraina er pågående, og dynamikken endres til stadighet. I denne konteksten endrer russiske myndigheter stadig lovverk og praksis. Også når det gjelder antall pågripelser og domfellelser, endrer situasjonen seg fortløpende. Daglig arresteres og dømmes personer. Undersøkelser av antall pågripelser etter de militære sensurlovene, ble avsluttet medio september 2022, slik at notatet ikke omfatter pågripelser og domfellelser etter dette.

2 Loven om utenlandske agenter og loven om uønskede organisasjoner

Loven om utenlandsk agenter trådte i kraft i 2012.

Loven omfattet først ikke-statlige organisasjoner som mottar økonomisk støtte fra utlandet. Den regulerer at ikke-statlige organisasjoner som driver såkalt politisk aktivitet, og som mottar økonomisk støtte fra utlandet, må registrere seg som utenlandske agenter i det russiske justisdepartementet (Norwegian Helsinki Committee 2014, s. 1). Myndighetene tolker «politisk aktivitet» som organisering av demonstrasjoner og debatter, deltagelse i protester, observasjon av valg og deling av meninger om myndighetene i sosiale medier (Inoteka u.å.).

Den juridiske definisjonen av hvem som anses som utenlandsk agent, har blitt utvidet flere ganger:

- I 2017 ble definisjonen utvidet til å gjelde mediekanaler (Inoteka u.å.).
- I 2019 ble definisjonen utvidet til også å omfatte hvilken som helst privatperson eller gruppe som mottar økonomisk støtte fra utenlandske myndigheter, organisasjoner eller individer (Phalnikar 2022).
- I juli 2022 ble definisjonen utvidet til å gjelde personer som er «under påvirkning fra utlandet» (RFE/RL 2022).

Definisjonen av «politisk aktivitet» ble også utvidet til å omfatte aktiviteter som «strider mot Russlands nasjonale interesser». Dette betyr at man kan bli registrert som utenlandsk agent selv om man ikke har mottatt økonomisk støtte fra utlandet. De siste endringene trer i kraft 1. desember 2022 (RFE/RL 2022).

Når myndighetene erklærer en person eller organisasjon for utenlandsk agent, må alt de publiserer, merkes med en disclaimer om at de har status som utenlandsk agent. De må også jevnlig levere økonomiske redegjørelser til myndighetene, og gjennomgå årlige revisjoner (Phalnikar 2022).

Frem til nå har det vært fire ulike registre over utenlandske agenter (individer, NGO-er, mediekkanaler/mediepersoner og uregistrerte organisasjoner). Lovendringen i juli 2022 slår sammen registrene til en felles liste, men det opprettes en ny liste over alle individer som har blitt registrert som utenlandsk agent (RFE/RL 2022).

Begrepet «utenlandsk agent» vekker negative assosiasjoner fra Sovjet-tiden, med antydninger til spionvirksomhet. Ifølge sivilsamfunnet får loven det til å gå «kaldt nedover ryggen» på journalister og menneskerettighetsforsvarere, og den undertrykker uenighet. Putin hevder at loven beskytter Russland fra utenlandsk innblanding i interne anliggender (Phalnikar 2022). Det å måtte flagge at man er «utenlandsk agent» hver gang man uttaler seg offentlig, gjør også noe med måten det blir fortolket av publikum.

I kjølvannet av sanksjonene som ble innført mot Russland etter annekteringen av Krim, ble det i 2015 vedtatt en lov om uønskede organisasjoner (undesirable organisations). Loven gir påtalemyndigheten mulighet til å erklære utenlandske og internasjonale organisasjoner som uønskede i Russland, og til å stenge dem. Organisasjoner og personer som fortsetter å samarbeide med en uønsket organisasjon, kan risikere administrative og strafferettslige reaksjoner, med fengsel inntil seks år (HRW 2022d).

Det ble opprettet et register over slike organisasjoner. Avgjørelsen om å føre en organisasjon inn i dette registeret tas av påtalemyndigheten og utenriksdepartementet i fellesskap, mens det er justisdepartementet som fører dem inn i registeret (Inoteka u.å.). Loven ble ytterligere strammet inn i 2021. De nye endringene gjorde det blant annet lettere å åpne straffesak for angivelig tilknytning til en uønsket organisasjon. Mens strafferettslige reaksjoner før bare kunne opprettes dersom personen hadde to administrative straffer mot seg, ble det nå mulig å opprette straffesak mot personer i ledelsen av en uønsket organisasjon, uten forutgående forseelser (Aitkhozhina 2021).

2.1 Hvem og hvor mange er nå rammet?

Russiske myndigheter registrerer fortløpende organisasjoner, individer og medier som utenlandske agenter. I starten var det NGO-er, slik som menneskerettighetsorganisasjoner, humanitære organisasjoner og miljøvernorganisasjoner som ble registrert, men de siste årene har blant andre uavhengige medier, journalister og bloggere som har mottatt midler fra utlandet, blitt rammet. Også

tallet på internasjonale eller utenlandske organisasjoner som registreres som uønskede, øker.

OVD-info har laget en oversikt over hvor mange som til enhver tid er registrert som utenlandske agenter. Per 30. september 2022 er følgende registrert (Inoteka u.å.):

- 80 organisasjoner
- 173 medier, hvorav 125 er mediepersoner
- 8 uregistrerte organisasjoner
- 27 individer

Etter invasjonen i februar 2022 og frem til slutten av august skal totalt 74 nye utenlandske agenter ha blitt lagt til i registeret (OVD-info u.å.). En del NGO-er som tidligere var registrert som utenlandske agenter siden loven kom i 2012, har i ettertid blitt slettet fra registeret fordi de enten har avsluttet sin virksomhet eller blitt stengt av myndighetene. Nye lovendringer i 2022 gjorde det også mulig å bli tatt av listen dersom man ikke har mottatt støtte eller annen bistand det siste året, eller hatt annen aktivitet som faller inn under definisjonen av utenlandsk agent (OVD-info 2022b).

I januar 2022 var 50 organisasjoner registrert som uønskede organisasjoner, mens tallet per 30. september 2022 er 66. Dette omfatter kjente internasjonale donor-organisasjoner, humanitære organisasjoner og forskningsinstitusjoner og tenketanker som Royal Institute of International Affairs (Chatham House) og Heinrich Böll Foundation (HRW 2022d; OVD-info u.å.).

2.2 Hvilke konsekvenser har lovene i praksis?

2.2.1 Utenlandsk agent

Det å bli registrert som utenlandsk agent innebærer ikke i seg selv et straffeansvar, mens det er straffbart å unnlate å følge opp de administrative kravene som stilles til en utenlandsk agent (Savitskaya, Ali-zade & Coalson 2021).

Det er ulike straffer for ulike kategorier av utenlandske agenter (organisasjoner, individer) og ulike typer overtredelser, slik som å ikke registrere seg som utenlandsk agent, unnlate å rapportere til myndighetene og unnlate å merke publikasjoner (Beilinson et al. 2021, s. 20).

Straffen for å unnlate å følge opp de administrative kravene som stilles til utenlandske agenter (for eksempel å merke alt de publiserer med «utenlandsk

agent»), er bøter etter den administrative loven om forseelser¹. Bøtene er på opptil 500 000 rubler (ca. 90 000 NOK²) for de første overtredelsene (Beilinson et al. 2021, s. 20). Flere brudd på den administrative loven kan medføre fengselsstraff (Savitskaya, Ali-zade & Coalson 2021). Den strengeste straffen er inntil fem år i fengsel etter den første overtredelsen og gjelder individer som har unnlatt å registrere seg som utenlandsk agent som følge av å ha innhentet informasjon om det russiske militæret til bruk for en utenlandsk kilde (Beilinson et al. 2021, s. 20).

Straffene varierer, avhengig av om man er medlem av en organisasjon, individ registrert som utenlandsk agent, leder av en NGO, redaktører i mediekkanaler, mv. (Beilinson et al. 2021, s. 20; Savitskaya, Ali-zade & Coalson 2021).

Såkalte utenlandske agenter bruker mye tid og ressurser på å rapportere til myndighetene. Flere kilder (som sitert i Savitskaya, Ali-zade & Coalson 2021) beskriver rapporteringen som svært tungvint og byråkratisk. I tillegg må man oppgi mye personlig informasjon.

2.2.2 Uønskede organisasjoner

Dersom en organisasjon blir registrert som uønsket, blir arbeidet deres innstilt og det er forbudt for organisasjonen å operere i Russland. Bankkontoene i Russland fryses, og nettsider blokkeres. Nettsider som videreformidler eller lenker informasjon fra en uønsket organisasjon, kan bli blokkert (Inoteka u.å.).

Dersom en uønsket organisasjon fortsetter arbeidet i Russland, kan det følges opp strafferettslig. Sak kan åpnes mot leder av en organisasjon, ansatte eller personer som deler informasjon fra en uønsket organisasjon (Inoteka u.å.).

Deltagelse i aktivitetene til en uønsket organisasjon, kan straffes med bøter etter den administrative loven om forseelser. Dersom man tidligere har blitt straffet etter den administrative loven, vil en ny overtredelse for deltagelse kunne medføre fengselsstraff i inntil fire år etter straffeloven. Ledelse av en uønsket organisasjon kan medføre fengselsstraff i inntil seks år (Inoteka u.å.).

Et eksempel er fra mai 2022 da en aktivist ble dømt til 20 måneders fengselsstraff og en bot på 100 000 rubler (ca. 18 000 NOK) som følge av å ha vært tilknyttet en uønsket organisasjon. Mikhail Ioselevitsj, som drev en kafé for arrangementer organisert av sivilsamfunnet, lot Golos, som driver valgobservasjon, holde et arrangement der. Politiet raidet arrangementet, og åpnet i ettertid straffesak mot

¹ Den administrative loven om forseelser og straffeloven er to adskilte lover i Russland. Administrative forseelser blir ikke sett på som like alvorlige som kriminelle handlinger, og straffene er mildere.

² Valutakurs per 30. september 2022.

ham, der de anførte at møtet var organisert av organisasjonen Open Russia, som har blitt erklært for en uønsket organisasjon i Russland (HRW 2022b).

3 Lovgivning mot spredning av falske nyheter og kritikk av krigen i Ukraina

3.1 Lover mot spredning av falske nyheter

Siden 2019 har en rekke lovendringer blitt vedtatt mot spredning av såkalte falske nyheter. Flere artikler i loven om administrative forseelser (art. 13.15) og straffeloven (art. 207.1 og 207.2) fastsetter bøter på opptil fem millioner rubler (ca. 925 000 NOK) og fengselsstraff på opptil fem år for å «bevisst spre falsk informasjon» (Amnesty International 2021, s. 2). Lovgiverne uttalte at formålet med disse lovene var å utvikle effektive mekanismer for å hindre spredningen av ulovlig informasjon.

I samsvar med russisk lov forstås falske nyheter som upålitelig samfunnsmessig viktig informasjon, som kan «true og skade liv og/eller helse til borgere, eiendom, eller krenke offentlig orden og sikkerhet, eller forstyrre eller stoppe livsviktige anlegg, transport eller sosial infrastruktur, finansorganisasjoner, energiindustri eller kommunikasjonsinstallasjoner» (Samorodova 2020).

I april 2021 ble art. 13.15 i den administrative loven om forseelser supplert med et forbud mot å fornærme minnet om forsvarerne av Fedrelandet eller omtale krigsveteraner fra Den store fedrelandskrigen (andre verdenskrig) på en nedsettende måte i offentligheten, også i media og på internett. Det er også forbudt å spre falsk informasjon om aktivitetene til Sovjetunionen under andre verdenskrig eller om veteranene under krigen. Dette kan straffes ved bøter (President of Russia 2021).

3.2 Forbud mot å ytre kritikk av krigen

Kort tid etter den russiske invasjonen i februar 2022, begynte russere å protestere mot krigen (Agora 2022, s. 7).

Den 4. mars 2022 ble det vedtatt endringer i den administrative loven om forseelser og i straffeloven, som trådte i kraft samme dag. Disse lovendringene går under navnet «de militære sensurlovene» (Amnesty International 2022b, s. 1).

Straffeloven fikk en ny bestemmelse, art. 207.3, som hjemler strenge straffer for å «spre bevisst falsk informasjon om russiske militære styrker». Straffene er bøter fra 700 000 til 5 millioner rubler og fengsel fra 3 til 15 år, dersom spredningen har fått «alvorlige konsekvenser». Amnesty International trekker frem at loven ikke

inneholder en definisjon av «bevisst falsk informasjon» eller hvilke kriterier som skal ligge til grunn for å vurdere dette. Samtidig har Russlands statlige organ for overoppsyn med media- og informasjonsvirksomhet, Rozkonnadzor, uttalt at alle medier kun skal bruke informasjon fra offisielle kilder. Det har derfor blitt tolket dithen at informasjon som ikke kommer fra offisielle kilder, eller som strider mot informasjon utgitt av russiske myndigheter, vil bli vurdert som «falsk» informasjon (Amnesty International 2022b, s. 1).

Det ble også vedtatt en artikkel i loven om administrative forseelser (art. 20.3.3) som straffer det å «diskreditere russiske militære styrker i offentligheten». De som straffes etter den administrative loven om forseelser, kan idømmes bøter fra 30 000 (ca. 5500 NOK) til én million rubler (ca. 185 000 NOK), avhengig av om overtrederen er en privatperson, offentlig tjenestemann eller en juridisk enhet (organisasjon eller lignende). Dersom den administrative loven om forseelser art. 20.3.3 om å diskreditere russiske militære styrker kombineres med forbudet om å delta i ulovlige demonstrasjoner, blir straffene enda strengere (Amnesty International 2022b, s. 1).

Ny artikkel i straffeloven, art. 280.3, introduserer et forbud mot «offentlige aksjoner eller handlinger rettet mot å diskreditere russiske militære styrker». Heller ikke her fremgår det ifølge Amnesty International hva «diskreditering» innebærer, men loven forbyr offentlige opprop mot bruken av russiske militære styrker. Dette innebærer en kriminalisering av antikrigsprotester og demonstrasjoner med krav om stans av væpnede konflikter. Ved flere brudd på art. 20.3.3 kan man bli straffet etter denne bestemmelsen i straffeloven. Personer som straffes etter art. 280.3 i straffeloven, kan ilegges bøter fra 100 000 til én million rubler, eller idømmes fengsel fra tre til fem år, eller andre straffer, som tvangsarbeid (Amnesty International 2022b, s. 1).

4 Reaksjoner som følge av kritikk mot krigen i Ukraina

Etter Russlands angrep på Ukraina, tok tusenvis av mennesker til gatene i Russland for å protestere mot invasjonen. Demonstrasjonene var relativt store den første tiden og foregikk i en rekke russiske byer. Russisk politi slo hardt ned på dem og arresterte mange demonstranter. Det ble i tillegg holdt andre former for protester, som enmannsdemonstrasjoner med plakater med budskap mot krigen og personer som demonstrerte i form av å ha på seg antikrigssymboler. Protestene fant sted over hele landet: i Magadan, Vladivostok, Khabarovsk, Chita, Irkutsk, Novosibirsk, Tomsk, Omsk, Krasnoyarsk, Kemerovo, Ulan-Ude, Jekaterinburg, Perm, Tyumen, Petrozavodsk, Belgorod, Nizhnij Novgorod, Ufa, Kazan, Moskva, St. Petersburg og i flere andre byer (Agora 2022, s. 4).

Fra invasjonen i februar 2022 til midten av august skal det ha vært ca. 16 400 anholdelser³ som følge av protester mot krigen. Det store flertallet ble anholdt under selve demonstrasjonene. Amnesty International (2022b, s. 2) skriver at de fleste som ble arrestert etter antikrigsdemonstrasjonene i mars, ble anklaget for brudd på den administrative loven om forseelser som ofte brukes ved pågripelser under demonstrasjoner, som 20.2 (2) (Organisering av et offentlig arrangement uten tillatelse), art. 20.2 (8) (Gjentatte brudd på lovene om deltagelse i offentlig forsamling) og art. 19.3 (Ulydighet mot en polititjenestemann). The Russian Net Freedoms Project (som sitert i Amnesty International 2022b, s. 2) rapporterte om minst 144 saker med anklager om brudd på art. 20.3.3 i den administrative loven om forseelser for å diskreditere russiske militære styrker i offentligheten i perioden fra 6. mars til 14. mars.

I overkant av 15 000 anholdelser ble gjennomført i perioden 24. februar til 24. mars 2022. Etter dette har anholdelsene sunket gradvis. Fra 24. mars til 24. april var det 448 anholdelser, mens det fra 24. juli til 17. august var registrert 27 anholdelser (OVD-info u.å.). Nedgangen skyldes trolig at implementeringen av de nye «militære sensurlovene» virker avskrekkende på befolkningen. Antallet anholdelser har imidlertid økt på nytt som følge av demonstrasjoner mot innføringen av delvis mobilisering den 21. september, med 2080 anholdelser i perioden 21. – 24. september (OVD-info u.å.).

4.1 Hvor mange saker har blitt opprettet, og er noen dømt ennå?

Human Rights Watch (HRW) skriver at det opprettes nye administrative saker og straffesaker daglig for brudd på de «militære sensurlovene». Gjentatte brudd på den administrative loven om forseelser danner som nevnt grunnlag for opprettelse av straffesak og påfølgende fengselsstraff. I mai 2022 ble den første straffesaken opprettet som følge av at en person hadde brutt den administrative loven ved flere anledninger, etter å ha skrevet kritisk om krigen på sosiale medier (HRW 2022e). Ifølge Deutsche Welle blir de fleste som dømmes for å ha spredt falsk informasjon om russiske militære styrker, bøtelagt. Men dersom man blir pågrepet for et tilsvarende forhold innen ett år etter at boten er betalt, kan man risikere fengselsstraff (Kuznetsova 2022).

4.1.1 Administrative saker

OVD-info opplyste per 23. august 2022 at det hadde blitt opprettet 3807 saker for brudd på art. 20.3.3 i den administrative loven om forseelser om å diskreditere russiske militære styrker i offentligheten. Siden starten på invasjonen ble det opp-

³ OVD-info fører oversikt over antall anholdelser, ikke antall personer som skal ha blitt anholdt. En person kan ha blitt anholdt flere ganger (OVD-info u.å.).

rettet flest saker fra 24. mars til 24. april (889), mens tallet gradvis har sunket etter det. Fra 24. juli til 24. august ble det opprettet 333 saker (OVD-info u.å.).

De fem føderasjonssubjektene med flest saker er Moskva (517 saker), St. Petersburg (229), Krasnodar Krai (179), Sverdlovsk (107) og Krim (107) (OVD-info u.å.). Ifølge en anonym kilde (b) er det flest saker i Moskva og St. Petersburg fordi dette er store byer med et stort antall politisk aktive.

4.1.2 Straffesaker

Ifølge OVD-info (u.å.) hadde per 24. august 224 personer blitt anklaget eller dømt i såkalte antikrigsstraffesaker. De fleste er tiltalt etter straffeloven art. 207.3 om å spre bevisst falsk informasjon om russiske militære styrker (90 personer). De øvrige er anklaget for brudd på andre bestemmelser i straffeloven.⁴

Ifølge en anonym kilde (a) (e-post, september 2022), hadde totalt ti personer blitt dømt for brudd på art. 207.3 per 15. september. Én person har blitt dømt til syv års fengsel, én person til seks måneder i fengsel, tre fikk betingede dommer, to personer ble ilagt bøter på henholdsvis to millioner (ca. 370 000 NOK) og tre millioner rubler (ca. 550 000 NOK), to personer ble bøtelagt en prosentandel av inntekten, og for én person er straffen ukjent. Ifølge Amnesty International (2022a) ble personen som ble dømt til syv år i fengsel, arrestert for å ha kritisert krigen i et bydelsmøte i mars 2022. Ifølge etterforskerne spredte vedkommende «bevisst falsk informasjon» ved å kalle konflikten en aggresjon og en krig, og hevdet at barn dør hver dag.

4.2 Hvilke handlinger medfører reaksjoner?

Typen handlinger som har ført til at det har blitt opprettet administrative saker og straffesaker, varierer. Slik Landinfo forstår det, trenger man ikke å ha sagt noe negativt om Russlands militære styrker for å bli tiltalt og dømt for brudd på de «militære sensurlovene». Det er tilstrekkelig å ha vist motstand mot krigen i form av farger på klær eller symboler. Nedenfor følger noen eksempler på handlinger som har ført til straffeforfølgelse.

4.2.1 Blått og gult

Fargekombinasjonen blått og gult har blitt et symbol på motstand mot invasjonen. Det har vært flere tilfeller der personer med blå og gule klær, har blitt bøtelagt for å ha diskreditert de russiske militære styrkene. I mars ila eksempelvis en domstol i

⁴ Blant annet art. 214 (vandalisme), art. 207 (falske meldinger om terrorisme), art. 205.2 (rettferdiggjøre, fremme eller oppfordre til terror), art. 167 (skade på eiendom), art. 318 (vold mot myndighetspersoner), art. 280.3 (diskreditering av russiske militære styrker), art. 213 (opptøyer/gatebråk) (OVD-info u.å.).

Moskva Svetlana Sokolova en bot på 30 000 rubler (ca. 5500 NOK) for å ha gått med en blå og gul hatt og et jakkemerke, noe som ifølge dommen skal ha vært et opprop for å hindre utplassering av russiske militære styrker i en militæroperasjon (HRW 2022e). The Moscow Times (2022a) skriver at etter invasjonen har bygninger og installasjoner som tilfeldigvis har vært malt i blått og gult, blitt malt på nytt med andre farger for å unngå at det kan forstås som en støtte til Ukraina.

4.2.2 Erstatte prisetiketter på supermarkeder med antikrigsbeskjeder

Det har vært flere eksempler der personer har fått reaksjoner for å ha erstattet prisetiketter på supermarkeder med slagord mot krigen. I april i St. Petersburg ble kunstneren Aleksandra Skotsjilenko varetektsfengslet, anklaget for brudd på straffeloven og for å ha spredt falsk informasjon om Russlands militære styrker. Hun risikerer opptil ti år i fengsel (AFP 2022; HRW 2022e). I Smolensk ble Vladimir Zavyalov likedan anklaget for brudd på straffeloven for å ha spredt falsk informasjon om russiske militære styrker ved å gjøre noe liknende. Han befinner seg i husarrest mens han venter på at rettssaken skal komme opp. Dersom han blir dømt, kan han få mellom fem og ti års fengselsstraff (HRW 2022e).

4.2.3 Kommentarer på sosiale medier

Mange personer har opplevd reaksjoner som følge av at de har postet kritiske kommentarer om krigen i Ukraina i sosiale medier. Et eksempel er journalisten Andreij Novasjov som delte en beskrivelse av beleiringen av Mariupol på det sosiale nettstedet VKontakte og som selv skrev flere kritiske kommentarer om krigen. Han ble i april anklaget av myndighetene i Kemerovo for brudd på art. 207.3 i den russiske straffeloven for å ha spredt falsk informasjon om russiske militære styrker som følge av å ha kalt Russland «angriper».

Sergeij Dratovannij i Surgut ble ilagt en bot på 40 000 rubler (ca. 7400 NOK) for å kritisere bruken av bokstaven Z som har blitt symbol på den russiske invasjonen i Ukraina, i en gruppe på Vkontakte. I kommentaren skrev han blant annet at «bokstaven Z på russiske våpen og militære kjøretøy står for drittsekker (засранцы/zasrantsy)» (HRW 2022e; OVD-info 2022d).

Viktoria Petrova, omtalt som en «vanlig» person, ble arrestert og anklaget for brudd på art. 207.3 for å ha postet kommentarer på VKontakte der hun skarpt kritiserte russiske myndigheter for å ha gått til krig i Ukraina, støttespillere av krigen og at russiske militære styrker har begått krigsforbrytelser. Hun la også ut en videoappell, og ba publikum reagere ved å protestere (Amnesty International 2022a). Etter det Landinfo kjenner til sitter Petrova fremdeles i varetekt.

4.2.4 Kritik av krigen i private samtaler

Personer som har ytret seg kritisk mot krigen i private sammenhenger, har også fått problemer. En tekniker ved hovedpolitistasjonen i Moskva skal i private samtaler med venner og kollegaer, ha ytret at Russland prøvde å skjule antallet døde soldater i krigen, at Russland dreper sivile og at Ukraina ikke er styrt av nazister. Han har sittet varetektsfengslet siden mars, og risikerer opptil ti år i fengsel. Et annet tilfelle var i føderasjonssubjektet Leningrad der en domstol bøtela Andreij Koptsjikov 30 000 rubler (ca. 5500 NOK) for å spre falsk informasjon om russiske styrker. Han skal ha sendt en WhatsApp-melding der han kritiserte krigen til en annen person, som videresendte meldingen (HRW 2022e).

4.2.5 Holde taler med kritikk av krigen

Det er også en rekke tilfeller der personer har fått reaksjoner som følge av at de har kritisert krigen i offentlige taler. Opposisjonspolitikeren Vladimir Kara-Murza ble arrestert i april for å ha kritisert krigen og situasjonen i Russland i et innlegg for Arizona House of Representatives i USA. En prest ble bøtelagt 35 000 rubler for å ha spredt falsk informasjon om russiske militære styrker. Han skal ha fordømt Russlands invasjon i Ukraina i en tale til menigheten. Aleksej Gorinov, medlem av et lokalt bydelsråd i Moskva, ble anholdt i april etter å ha holdt en tale der han kritiserte krigen i et rådsmøte i mars. I juli ble han dømt til fengsel i syv år for brudd på art. 207.3, og var den første personen som ble dømt til fengselsstraff for brudd på art. 207.3 (Amnesty International 2022a; HRW 2022e).

4.2.6 Andre typer handlinger

Personer har blitt bøtelagt for å offentlig diskreditere russiske militære styrker ved å stå med plakater på gaten med beskjeder som «For fred» eller «Nei til krig. For fred». I et tilfelle var plakaten påskrevet «XXX XXXXX» som myndighetene antok stod for «нет войне/njet vojne» («Nei til krig»). Andre har blitt bøtelagt for å ha diskreditert russiske militære styrker etter å ha fjernet symbolet Z på ulike offentlige steder (HRW 2022e). The Guardian skriver om minst fire tilfeller der lærere enten har blitt sagt opp eller straffeforfulgt som følge av at elever har klaget på at de har uttalt seg kritisk om den russiske invasjonen av Ukraina. Universitetslærere skal også være redde for å uttale seg kritisk om krigen, i fare for å bli rapportert videre av studentene (Sauer 2022). I ett tilfelle, i Penza, ble lærerens uttalelser tatt opp av elever i klassen, og det ble i ettertid åpnet straffesak for spredning av falske nyheter om russiske militære styrker. Hun ble i august dømt til fem års betinget fengsel, og forbud mot å undervise de neste tre årene (Perild 2022; Sauer 2022).

4.2.7 Utenomrettslige reaksjoner

I tillegg til strafferettslige reaksjoner, har en rekke journalister, aktivister og andre som har vist opposisjon til krigen, opplevd overfall, trakassering og trusler fra uidentifiserte personer. HRW (2022a) skriver at uidentifiserte overfallsmenn har angrepet aktivister, ransaket aktivisters leiligheter og ødelagt kontorene til menneskerettighetsorganisasjoner. Journalister som har skrevet om antikrigs-protester, har blitt oppsøkt hjemme i forsøk på å skremme dem fra å ta del i protestene.

The Moscow Times (2022b) har rapportert om at hjemmene til flere kjente russiske opposisjonelle har blitt vandalisert. Sjefredaktøren for den først blokkerte og deretter nedlagte uavhengige radiostasjonen Ekho Moskvij, Alekseij Venediktov, fikk plassert et grisehode utenfor hjemmet sitt, og et klistremerke av det ukrainske våpenskjoldet påskrevet «jødisk gris» limt på inngangsdøren. En aktivist i St. Petersburg, Daria Heikinen, fant gjødsel foran inngangsdøren, der det også var skrevet «forræder» med rød maling. RFE/RL skrev i mars 2022 (Coalson 2022a) om at studenter som har protestert, skal ha blitt truet med utvisning fra universitetet, blant annet fra universitetsansatte. I tillegg har ansatte i den uavhengige TV-kanalen Dozjd, som nå er blokkert i Russland og flyttet sin drift til Latvia, mottatt trusler.

4.3 Er noen grupper i samfunnet mer utsatt enn andre?

Det er først og fremst journalister, menneskerettighetsforsvarere og aktivister som har blitt utsatt for strafferettslige og andre utenomrettslige reaksjoner fra myndighetene etter invasjonen i Ukraina (HRW 2022a). Samtidig ser vi gjennom rapporteringer at også vanlige folk, som ikke nødvendigvis er aktivister, men som ytrer seg kritisk gjennom symboler eller på andre måter, kanskje for første gang, også blir utsatt for strafferettslige reaksjoner. Ifølge en anonym kilde (c) er det tilstrekkelig å bli assosiert med antikrigsaktiviteter for å bli arrestert.

Etter Landinfos vurdering har ikke krigen i Ukraina ført til at russiske myndigheters søkelys har blitt mindre på grupper som LHBT+, religiøse minoriteter, miljøaktivister eller andre. Russiske myndigheter har i økende grad fokusert på tradisjonelle verdier: kjernefamilien og religion som en norm for samfunnsutviklingen, hvilket også påvirker myndighetenes syn på blant annet LHBT+. Oppmerksomheten rundt tradisjonelle verdier er på mange måter et motsvar til multikulturalismen og liberale ideer i vesten. Russiske myndigheters pågripelser og domfellelser mot religiøse minoriteter som Jehovas vitner og den muslimske gruppen Said Nursi har fortsatt også etter invasjonen, og ser ikke ut til å ha blitt påvirket av krigen i Ukraina (Arnold 2022).

På spørsmål om russeres syn på ukrainere som bor i Russland, svarer en anonym kilde (c) at russeres negative holdninger overfor Ukraina, først og fremst er ideologiske, og i mindre grad rettet mot individer. Det handler om at Ukraina

oppfattes som en trussel overfor Russland. Slike negative holdninger mener kilden ikke nødvendigvis kommer til uttrykk overfor etniske ukrainere som bor i Russland.

4.4 Hvor utbredt er angiveri og varsling – hvem rammes?

Angiveri eller varsling ser ut til å ha blitt mer vanlig etter invasjonen, og en del av de som blir straffeforfulgt for å ha spredt falsk informasjon om russiske styrker, har blitt angitt av andre (Chevtayeva 2022b; Coalson 2022b; Tenisheva 2022). Kilder mener russiske myndigheter oppfordrer folk til å angi motstandere, og at presidentens taler om «forrædere av nasjonen» nærmest oppildner folk til å varsle (Chevtayeva 2022b; HRW 2022a; Tenisheva 2022). Angiveri er ikke et nytt fenomen i Russland. Det fremkaller minner om hvordan samfunnet fungerte under Stalin (Merkuryeva 2022).

En artikkel fra RFE/RL (Coalson 2022b) påpeker at angiveri har rammet en del lærere som har diskutert krigen med sine elever. Andre tilfeller beskrives også: Et ektepar som diskuterte krigen på en kafé i Naltsjik i Kabardino-Balkaria i Nord-Kaukasus, skal ha blitt angitt av andre gjester som overhørte diskusjonen. I Volga-regionen skal en nabo ha blitt angitt for å ha satt opp et skilt med «Nei til krig» på balkongen sin, og i byen Krasnodar, sør i Russland, skal en lokal aktivist ha blitt angitt til politiet som Putin-motstander av det aktivisten kaller en tidligere «venn».

Det er ulike profiler på dem som blir angitt, blant andre aktivister, vanlige folk som velger å vise sin motstand mot krigen, kollegaer og familiemedlemmer. Det er større sannsynlighet for å bli angitt dersom man ytrer sin motstand offentlig enn kun privat, men det er også eksempler på at familiemedlemmer har angitt hverandre (Coalson 2022b; Merkuryeva 2022; Tenisheva 2022).

Antropologen Alexandra Arkhipova mener det ikke er noen spesifikk kjønns- eller aldersprofil på dem som varsler (Chevtayeva 2022b). Hun mener at hovedgrunnen til at folk varsler, er at de vil bistå med en slags justis (Chevtayeva 2022a; Tenisheva 2022). I flere regioner, blant annet i Moskva, Altai, Belgorod, Penza, Saratov, Samara og Kaliningrad, har det dukket opp kanaler på Telegram der man kan varsle om personer som kritiserer krigen (Merkuryeva 2022).

4.5 Varierer myndighetenes reaksjoner avhengig om det er i storbyer eller i distriktene?

Inntrykket er at det skjer anholdelser over hele Russland. Det er derfor vanskelig å si om reaksjonene varierer avhengig av hvor i landet man befinner seg. Lov-hjemlene som brukes til å anholde personer for å kritisere krigen, er føderale, og gjelder dermed over hele landet. Som nevnt i kap. 4.1.1, har det blitt opprettet flest saker for brudd på de «militære sensurlovene» i Moskva og St. Petersburg, trolig fordi det der er flest politisk aktive. Men det er også en del eksempler på

reaksjoner i mindre byer, selv om befolkningen ofte er mindre politisk aktiv. Det varierer også hvor aktive lokale myndigheter i ulike føderasjonssubjekter er i å slå ned på kritikk. Krasnodar nevnes for eksempel som et føderasjonssubjekt med en ledelse som slår hardt ned på kritikk (anonym kilde c, juni 2022). Landinfos inntrykk er at de fleste føderasjonssubjektene støtter opp om føderale myndigheters kampanje for å slå ned på kritikk av krigen.

4.6 Hvordan ser myndighetene på russere som gir humanitær bistand til ukrainere?

En anonym kilde (b) har opplyst at det finnes russiske frivillige grupper som bistår med humanitær hjelp til ukrainere som har reist frivillig, eller blitt tvangs-sendt til Russland. På spørsmål om det er risikabelt for russere å bistå ukrainere i Russland, svarer kilden at myndighetene som regel ikke blander seg inn i arbeidet deres. Russiske myndigheter er vanligvis ganske tilfredse med at det er noen som fyller tomrommet, der russiske myndigheter ellers kunne bistått. Men dersom frivillige sprer negativ informasjon og holdninger om Russlands politikk overfor ukrainske flyktninger eller krigen, kan de få problemer. Det å snakke mye med ukrainske flyktninger i ankomstsentrene, er heller ikke vel ansett, opplyser kilden.

I dagene etter invasjonen advarte den russiske påtalemyndigheten om at å sende hjelp eller penger til Ukraina kan straffes etter den russiske straffeloven art. 275 om forræderi med inntil 20 år i fengsel (Ukrainskaja Pravda 2022). Landinfo vet ikke om noen har blitt straffet etter denne artikkelen for å ha sendt bistand. Ifølge en advokat som den russiske avisen Meduza har intervjuet, er det avgjørende hvem som mottar bistanden. Dersom mottageren bruker pengene til å støtte det ukrainske militæret, vil det være større risiko for å bli anklaget for forræderi enn hvis det er bistand til humanitær hjelp eller penger til venner og slektninger i Ukraina (Sivtsova 2022).

5 Forholdene under pågrepelse og i varetekt

5.1 Pågrepelse og avhør

I sin årlige menneskerettighetsrapport skriver det amerikanske utenriksdepartementet at en rekke troverdige kilder rapporterer om at det generelt er et problem at polititjenestemenn i Russland torturerer og mishandler mistenkte for å fremkalle tilståelser. Mishandlingen skjer vanligvis i løpet av de første dagene etter pågrepelse. Rapporter fra menneskerettighetsgrupper og tidligere politimenn tyder på at politiet oftest bruker elektrosjokk, kvelning og strekking eller press på ledd, siden dette i mindre grad etterlater merker. Slike metoder forekommer oftest

i regionen Nord-Kaukasus, men finnes også i andre deler av landet (U.S. Department of State 2022, s. 7).

I forbindelse med antikrigsprotestene etter invasjonen av Ukraina ble det rapportert om hardhendt behandling og bruk av vold mot demonstranter under pågripelse (HRW 2022c). Det har også kommet hyppige rapporter om bruk av vold mot anholdte på politistasjoner. Den russiske organisasjonen Agora, som består av advokater som gir juridisk bistand til myndighetskritikere, skriver i en rapport fra mars 2022 at det kom mange klager om bruk av vold mot pågrepne demonstranter. For eksempel på invasjonssdagen 24. februar kom det klager fra elleve føderasjonssubjekter, de fleste fra Moskva og St. Petersburg. En god del demonstranter ble slått med batonger på ulike deler av kroppen, inkludert hodet. Noen ble påført hodeskader og fikk hjernerystelser. Politiet brukte også elektrosjokkvåpen aktivt. Journalister som rapporterte om protestene, ble også utsatt for politivold (Agora 2022, s. 5). HRW skriver også om en rekke eksempler på vold mot anholdte på politistasjoner, blant annet slag mot hodet, vann i ansiktet, spark i magen eller at personer ble dratt etter håret (HRW 2022c).

Kvinner har vært aktive i antikrigsprotestene, og feministgrupper har arrangert protestarrangementer. Kvinner skal også ha blitt utsatt for vold og trusler fra politiet etter anholdelse. Per april 2022 kjente OVD-info (2022c) til minst 32 kvinner som var blitt utsatt for vold fra politiet, og 55 kvinner var blitt utsatt for ulike typer trusler og psykisk mishandling. Det har blitt rapportert om tilfeller av kjønnsbasert vold mot kvinner.

5.2 Rettssikkerhet – tilgang på rettshjelp

Organisasjonen International Commission of Jurists (ICJ) har gitt ut en rapport om rettssikkerheten til personer som har blitt anholdt og anklaget for brudd på blant annet lovgivningen om å spre falsk informasjon om russiske militære styrker. Rapporten beskriver at en god del av de arresterte etter invasjonen ikke fikk rask og tilstrekkelig juridisk rådgivning, eller tilgang til et reelt forsvar i retten (ICJ 2022, s. 4).

I ulike deler av Russland har advokater blitt hindret tilgang til politistasjoner for å gi juridisk bistand til pågrepne. Noen steder har advokater måttet vente i flere timer på å slippe inn, mens de andre steder ikke har sluppet inn i det hele tatt. Mange advokater har fortalt at politistasjoner har tatt i bruk en såkalt festningsstrategi, som vanligvis anvendes i situasjoner med terrortrusler. I slike situasjoner stenges politistasjonen helt ned, og ingen tillates adgang (ICJ 2022, s. 8). Også OVD-info kjenner til mange tilfeller i en rekke byer der advokater har blitt nektet tilgang til anholdte (OVD-info 2022c).

I en rekke tilfeller fikk advokater først tilgang til anholdte etter at de var blitt avhørt og politiet var i ferd med å avslutte avhørsprotollen. Andre ganger ble

advokater gitt beskjed om at de kun slapp inn etter tillatelse fra politisjefen, eller at de aktuelle pågrepne ikke var til stede, mens de faktisk befant seg der og var i ferd med å bli avhørt (ICJ 2022, s. 9).

Mange advokater som representerer antikrigsmotstandere, har også blitt forhindret fra å møte klientene sine i retten. Noen har måttet vente flere timer for å slippe inn, andre har kun fått slippe inn av helt spesielle grunner. Andre igjen har ikke fått slippe til i det hele tatt (ICJ 2022, s. 11).

6 Kritikk av krigen blant eksilrussere

6.1 Meningsytringer fra eksilrussere og overvåking av sosiale medier/blogger

To kilder Landinfo var i kontakt med i juni 2022, opplyste at personer i utlandet som skriver eller uttaler seg kritisk om de russiske militære styrkene, kan straffes dersom de skulle returnere til Russland. Dette gjelder særlig for uttalelser postet på sosiale medier. Ifølge kildene ligger dette som bevis på nettet, og myndighetene kan bruke det dersom aktuelle personer returnerer til Russland. Det avhenger imidlertid av om etterforskningsmyndighetene finner informasjonen. Dersom myndighetene oppdager kritikk, er det ganske vanlig at de tar skjermbilde og bruker det som bevis ved senere anledninger (anonym kilde a; anonym kilde c).

Bloomberg News (som sitert i Jackson 2022) rapporterte i juli 2022 at flere russiske influensere bosatt i utlandet, har fått strafferettslige anklager for brudd på loven om å spre falske nyheter om russiske militære styrker etter kritikk av Russlands invasjon i sosiale medier. Bloomberg kunne ikke tallfeste det eksakte antallet, men navnga noen influensere og politiske kommentatorer som allerede hadde blitt dømt (in absentia) eller som vil bli anklaget når de kommer tilbake til Russland. For eksempel den politiske aktivisten Violetta Grudina ble i juni anklaget for å spre falsk informasjon om russiske militære styrker i sosiale medier.

Også andre enn aktivister og journalister risikerer anklager, ifølge Bloomberg: Science fiction-forfatter Dimitrij Glokhovskij og influenseren og matbloggeren Veronika Belotserkhovskaja har blitt anklaget for å poste informasjon kritisk til krigen i Ukraina i sosiale medier (Jackson 2022). Belotserkhovskaja, som bor i Frankrike, har fra tid til annen kritisert russiske myndigheter. Nå er hun arrestert in absentia, og har mistet bruksretten til sin eiendom i Russland. Hun er anklaget for brudd på russisk straffelov art. 207.3 (OVD-info 2022a; Starhit.ru 2022).

Skriftlige kilder

- AFP (2022, 13. april). Russian artist faces jail over peace protest using supermarket price labels. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/13/russian-artist-faces-jail-over-peace-protest-using-supermarket-price-labels> [lastet ned 30. august 2022].
- Agora (2022, mars). *Russia: Human rights martial law*. Moskva: Agora. Tilgjengelig fra https://drive.google.com/file/d/184rnY6VcbJs635NdCsWxEz_yZwt2swhi/view?fbclid=IwAR038zSpn0COO0OVUEbY4uAFd4kJMbulzAFbgDi4s-PkZx4m1zf6NqsQ5w [lastet ned 10. mai 2022].
- Aitkhozhina, D. (2021, 17. juni). *New 'Undesirables' Law Expands Activists' Danger Zone*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2021/06/17/new-undesirables-law-expands-activists-danger-zone> [lastet ned 23. september 2022].
- Amnesty International (2021, 20. september). *Russia: Ten urgent human rights tasks for the new дума*. Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/09/RUSSIA-TEN-URGENT-HUMAN-RIGHTS-TASKS-FOR-THE-NEW-DUMA.pdf> [lastet ned 26. august 2022].
- Amnesty International (2022a, 2. september). *Russia: Authorities deploy new criminal laws to silence criticism of Russia's war in Ukraine*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5988/2022/en/> [lastet ned 15. september 2022].
- Amnesty International (2022b, 14. mars). *Russian Federation: End censorship on voices against the war*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5345/2022/en/> [lastet ned 8. juni 2022].
- Arnold, V. (2022, 26. september). *RUSSIA: 200 people on criminal trial for exercising freedom of religion or belief*. Oslo: Forum 18. Tilgjengelig fra https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2775 [lastet ned 29. september 2022].
- Beilinson, D.; Merkuryeva, K.; Okhotin, G.; Smirnova, N. & Uskova, T. (2021, 29. november). *Created and (or) distributed: discriminatory aspects of the application of legislation on "foreign agents"* (Inoteka). Moskva: OVD-info. Tilgjengelig fra https://inoteka.io/sites/default/files/foreign_agents_discrimination_report_oi_2021_0.pdf [lastet ned 24. august 2022].
- Chevtayeva, I. (2022a, 14. juni). *Anti-war stance in Russia leads to denunciations and arrests*. *Deutsche Welle*. Tilgjengelig fra <https://www.dw.com/en/anti-war-stance-in-russia-leads-to-denunciations-and-arrests/a-62129941> [lastet ned 2. september 2022].
- Chevtayeva, I. (2022b, 7. juli). *Why Russians are denouncing opponents of Ukraine invasion*. *Deutsche Welle*. Tilgjengelig fra <https://www.dw.com/en/why-russians-are-denouncing-opponents-of-ukraine-invasion/a-62367744> [lastet ned 1. september 2022].
- Coalson, R. (2022a, 3. mars). *Putin's War At Home: Russian Government Pushes Hard To Enforce Total Unanimity On Ukraine War*. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/putin-ukraine-war-russian-public-opinion/31734536.html> [lastet ned 29. september 2022].
- Coalson, R. (2022b, 8. april). *Soviet-Style Denunciations On The Rise As Russian Society Confronts Ukraine War*. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/russia-denunciations-stalin-putin-ukraine-war/31793081.html> [lastet ned 1. september 2022].

- HRW, dvs Human Rights Watch (2022a, 24. mars). *Russia: Arrests, harassment of Ukraine war dissidents*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2022/03/24/russia-arrests-harassment-ukraine-war-dissidents> [lastet ned 7. september 2022].
- HRW, dvs Human Rights Watch (2022b, 27. mai). *Russia: Authorities double down on persecuting "Undesirables"*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2022/05/27/russia-authorities-double-down-persecuting-undesirables> [lastet ned 22. august 2022].
- HRW, dvs Human Rights Watch (2022c, 9. mars). *Russia: Brutal Arrests and Torture, Ill-Treatment of Anti-War Protesters*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2022/03/09/russia-brutal-arrests-and-torture-ill-treatment-anti-war-protesters> [lastet ned 14. september 2022].
- HRW, dvs Human Rights Watch (2022d, 10. februar). *Submission by Human Rights Watch on Russia to the Human Rights Committee: 134th session (28 feb 2022 - 25 Mar 2022)*. New York: HRW. Tilgjengelig fra https://www.hrw.org/news/2022/02/15/submission-human-rights-watch-russia-human-rights-committee#_ftn10 [lastet ned 24. august 2022].
- HRW, dvs Human Rights Watch (2022e, 22. august). *What can get you in trouble for anti-war speech in Russia?* New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/video-photos/interactive/2022/08/22/what-can-get-you-trouble-anti-war-speech-russia> [lastet ned 26. august 2022].
- ICJ, dvs International Commission of Jurists (2022, juni). *Access to lawyers for anti-war protesters in the Russian Federation*. Geneve: ICJ. Tilgjengelig fra <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2022/06/Access-to-lawyers-for-anti-war-protesters-in-the-Russian-Federation.pdf> [lastet ned 6. september 2022].
- Inoteka (2021, 29. september). OVD-Info was recognized as a foreign agent. What's next? Tilgjengelig fra <https://inoteka.io/inoagent-en> [lastet ned 23. september 2022].
- Inoteka (u.å.). *Inoteka*. Moskva: Inoteka. Tilgjengelig fra <https://inoteka.io/ino/foreign-agents-en> [lastet ned 19. august 2022].
- Jackson, J. (2022, 11. juli). Russia targeting social media influencers who criticize Putin's war: Report. *Newsweek*. Tilgjengelig fra <https://www.newsweek.com/russia-targeting-social-media-influencers-critical-ukraine-war-report-1723546> [lastet ned 8. september 2022].
- Kuznetsova, M. (2022, 20. april). Cracking down on peace: How Russian anti-war protesters face persecution. *Deutsche Welle*. Tilgjengelig fra <https://www.dw.com/en/cracking-down-on-peace-how-russian-anti-war-protesters-face-persecution/a-61528111> [lastet ned 30. august 2022].
- Merkuryeva, K. (2022, 28. mars). Enemies of the state. How the institution of «denunciations» returns to Russia. *OVD-info*. Tilgjengelig fra <https://ovdinfo.org/articles/2022/03/28/enemies-state-how-institution-denunciations-returns-russia> [lastet ned 2. september 2022].
- The Moscow Times (2021, 9. desember). 10 Years Since Bolotnaya, the Biggest Protests of the Putin Era. *The Moscow Times*. Tilgjengelig fra <https://www.themoscowtimes.com/2021/12/09/10-years-since-bolotnaya-the-biggest-protests-of-the-putin-era-a75739> [lastet ned 16. september 2022].
- The Moscow Times (2022a, 27. april). In Photos: Russians Strip Yellow and Blue From the Nation's Streets Over Ukraine War. *The Moscow Times*. Tilgjengelig fra <https://www.themoscowtimes.com/2022/04/27/in-photos-russians-strip-yellow-and-blue-from-the-nations-streets-over-ukraine-war-a77494> [lastet ned 29. august 2022].

- The Moscow Times (2022b, 25. mars). Vandals attack homes of prominent anti-war Russian activists. *The Moscow Times*. Tilgjengelig fra <https://www.themoscowtimes.com/2022/03/25/vandals-attack-homes-of-prominent-anti-war-russian-activists-a77083> [lastet ned 29. september 2022].
- Norwegian Helsinki Committee (2014). *Russia's foreign agent law: violating human rights and attacking civil society*. Oslo: Norwegian Helsinki Committee. Tilgjengelig fra https://www.nhc.no/content/uploads/2018/08/NHC_PolicyPaper_6_2014_Russiasforeignagentlaw.pdf [lastet ned 18. august 2022].
- OVD-info (2022a, 24. mai). The court arrested in absentia blogger Veronika Belotserkovskaya, accused under the article on "fakes" about the army. *OVD-info*. Tilgjengelig fra <https://ovd.news/express-news/2022/05/24/sud-zaочно-arestoval-bloggershu-veroniku-belotserkovskuyu-obvinyayemyu-po> [lastet ned 8. september 2022].
- OVD-info (2022b, 30. juni). *The State Duma adopted a new law on "foreign agents". What will change?* (Inoteka). Moskva: OVD-info. Tilgjengelig fra <https://inoteka.io/ino/2022/06/30/gosduma-prinyala-novyy-zakon-ob-inostrannyh-agentah-cto-pomenyaetsya> [lastet ned 9. september 2022].
- OVD-info (2022c, 21. april). *Violence against women during anti-war actions in Russia*. Moskva: OVD-info. Tilgjengelig fra <https://reports.ovdinfo.org/nasilie-nad-zhenshchinami-vo-vremya-antivoennyh-akciy-v-rossii#1> [lastet ned 14. september 2022].
- OVD-info (2022d, 25. april). *Кемеровскому журналисту изменили меру пресечения, запретив общаться с коллегами* [Kemerovo journalist changed the measure of restraint, forbidden to communicate with colleagues]. Moskva: OVD-info. Tilgjengelig fra <https://ovd.news/express-news/2022/04/25/kemerovskomu-zhurnalistu-izmenili-meru-presecheniya-zapretiv-obshchatsya-s> [lastet ned 30. august].
- OVD-info (u.å.). *Summary of anti-war repressions. Seven months of war*. Moskva: OVD-info. Tilgjengelig fra <https://data.ovdinfo.org/summary-anti-war-repressions-seven-months-war#1> [lastet ned 17. oktober 2022].
- OVD-info (u.å.). *Summary of anti-war repressions. Six months of war*. Moskva: OVD-info. Tilgjengelig fra <https://data.ovdinfo.org/summary-anti-war-repressions-six-months-war#1> [lastet ned 29. august 2022].
- Perild (2022, 4. august). Irina Gen, a teacher from Penza, was given a 5-year suspended sentence under an article about "fake" about the army for talking with a student. *Perild*. Tilgjengelig fra <https://www.perild.com/2022/08/04/irina-gen-a-teacher-from-penza-was-given-a-5-year-suspended-sentence-under-an-article-about-fake-about-the-army-for-talking-with-a-student/> [lastet ned 1. september 2022].
- Phalnikar, S. (2022, 3. februar). What is Russia's foreign agent law? *Deutsche Welle*. Tilgjengelig fra <https://www.dw.com/en/what-is-russias-foreign-agent-law/a-60652752> [lastet ned 18. august 2022].
- President of Russia (2021, 5. april). *Legislative amendments concerning punishment for insulting war veterans*. Moskva: Kreml. Tilgjengelig fra <http://en.kremlin.ru/acts/news/65283> [lastet ned 25. august 2022].
- Reuters (2021, 27. desember). Russia blocks website of OVD-Info protest-monitoring group. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/world/russia-blocks-website-ovd-info-protest-monitoring-group-interfax-2021-12-25/> [lastet ned 23. september 2022].

- RFE/RL (2017, 6. mai). Moscow Protest Marks Five Years Since Bolotnaya Crackdown. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/russia-putin-bolotnaya-anniversary-opposition-rally/28471273.html> [lastet ned 16. september 2022].
- RFE/RL (2022, 14. juli). Putin signs off on harsher "Foreign Agent" law. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/putin-signs-off-harsher-foreign-agent-law/31943645.html> [lastet ned 19. august 2022].
- Samorodova, E. V. (2020). *Особенности современного регулирования фейковых новостей: российский и зарубежный опыт* [Features of modern regulation of fake news: Russian and foreign experience] (3). Moskva: Mediascope. Tilgjengelig fra <http://www.mediascope.ru/2641> [lastet ned 14. september 2022].
- Sauer, P. (2022, 6. april). Russian teacher 'shocked' as she faces jail over anti-war speech pupils taped. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/06/russian-teacher-shocked-as-she-faces-jail-over-anti-war-speech-pupils-taped> [lastet ned 1. september 2022].
- Savitskaya, L.; Ali-zade, D. & Coalson, R. (2021, 22. oktober). "Sword of Damocles": With first legal charges, Russia's foreign agent law bares its teeth. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/russia-foreign-agent-testimonials-putin/31524564.html> [lastet ned 23. august 2022].
- Sivtsova, S. (2022, 2. mars). Tapping Article 275 Russia's Attorney General says providing 'assistance to foreign states' constitutes treason. What does this mean for anti-war advocates? *Merduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/en/feature/2022/03/02/tapping-article-275> [lastet ned 6. mars 2022].
- Starhit.ru (2022, 24. juni). The court arrested all the property of Nika Belotserkhovskaya in Russia. *Starhit.ru*. Tilgjengelig fra <https://www.starhit.ru/novosti/sud-arestoval-vse-imuschestvo-niki-belotserkovskoy-v-rossii-278736/> [lastet ned 8. september 2022].
- Tenisheva, A. (2022, 1. juli 2022). Russians Urged to Snitch on Ukraine War Critics in Return to Soviet-Style Denunciations. *The Moscow Times*. Tilgjengelig fra <https://www.themoscowtimes.com/2022/06/30/russians-urged-to-snitch-on-ukraine-war-critics-in-return-to-soviet-style-denunciations-a78024> [lastet ned 1. september 2022].
- U.S. Department of State (2022). *2021 Country reports on human rights practices: Russia*. Washington, D. C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/russia/> [lastet ned 8. september 2022].
- Ukrainskaja Pravda (2022, 27. februar). The Prosecutor General's Office of the Russian Federation promises up to 20 years in prison for helping Ukraine. *Ukrainskaja Pravda*. Tilgjengelig fra <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/02/27/7326486/> [lastet ned 6. september 2022].

Muntlige kilder

- Anonym kilde (a), juni 2022.
- Anonym kilde (b), juni 2022.
- Anonym kilde (c), juni 2022.